

Örökbefogadó családok mentálhigiénés szolgáltatások iránti igényei

Nincs könnyű helyzetben az örökbefogadó családok helyzetét feltárni szándékozó kutató, hiszen a végleges határozat aláírását követően jelenleg nincs lehetőség az új családokat megkeresni, az örökbefogadott gyermekek útját követni, a családok esetleges későbbi nehézségeiről tudomást szerezni. Alábbi tanulmányunk szerzője is saját személyes kapcsolatainak, évekig tartó munkájának köszönheti, hogy egy Magyarországon ebben a témában jelentős elemszámot magáénak mondható, 210 örökbefogadó szülőt bevonó kutatás eredményeit teheti közzé.

■ BEVEZETÉS

„... és boldogan éltek, míg meg nem haltak.” – mondhatnánk, ám az örökbefogadási határozat épp csak a kezdetét jelenti az örökbefogadó család közös életének. S bár hosszú várakozáson és gyötrő izgalmakon van túl az egész család, ami következik, az is nagyon színes és felkavaró lehet.

Érdeklődésem évekkal ezelőtt fordult a téma felé, amikor örökbefogadtuk kislányunkat. Utána nem sokkal elkezdtem tevékenykedni az Ágacska Alapítvány az Örökbefogadásért és a Családokért nevű civil szervezetnél, s az idők során egyre többet kezdett jelenteni ez a munka.

A téma aktualitását az adja, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozásunkkal felmerül Magyarországon is az örökbefogadó családokat segítő szolgáltatások megszervezésének szükségessége, ám az érintett családok valós igényeiről, preferenciáiról keveset tudunk.

■ A VIZSGÁLAT

■ Kutatásom célja

Vizsgálatom célja, hogy kiderüljön, az örökbefogadó családok itthon igényelnek-e mentálhigiénés szolgáltatásokat, s ha igen, milyeneket. Természetesen érzékelhetőek bizonyos szükségletek e területen, de szisztematikus kutatás – ismereteim szerint – nem folyt még e tárgyban.

Civil kezdeményezés és szakértői összefogás eredményeképpen a Parlament egyik szakbizottsága a gyermekek védelméről szóló törvény módosítását kezdeményezi e hónapokban. A módosítási javaslatban szerepel – bb - többek között – az örökbefogadó családok támogatásának megszervezése is. Kutatásom eredményeit tehát a gyermekvédelmi szakma is föl tudja használni, valamint az Ágacska Alapítvány (a továbbiakban: Alapítvány) olyan differenciált programokat, szolgáltatásokat tud majd biztosítani a családoknak, amelyekre valóban igényük van.

■ Kutatásom tárgya

Összefüggéseket keresek az örökbefogadó szülők neme, kora, családi állapota, iskolázottsága, lakóhelye, a gyermekük/eik kora, neme, száma, illetve az örökbefogadás ideje és módja valamint a között, hogy a szülők igényelnek-e, s ha igen pontosan milyen fajta mentálhigiénés támogatást; esetleg igénybe vettek

e már korábban ilyesmit. Azt vizsgálom, hogy a felsorolt paraméterekkel rendelkező családok mely örökbefogadási téma iránt érdeklődnek (például „a másság kezelése óvodában, iskolában”), és milyen formában (például telefonos segélyszolgálat) szeretnének szolgáltatást igénybe venni.

■ Hipotézisek

H1. Az örökbefogadó családok nagy része igényelne szakmai-közösségi támogatást. (Az Alapítvány felkészítő tanfolyamainak végén a résztvevők értékelő lapot szoktak kitölteni, amelyben arra a kérdésre is válaszolnak, hogy fordulnának-e az örökbefogadás után az Alapítvány szakembereihez. A válaszokból kiderül, hogy sokan gondolják, hogy ha konkrét nehézségük akad majd, akkor igen, számosan pedig folyamatos kapcsolattartást igényelnének.)

H2. Az egyedülálló szülők többféle/rendszeresebb szolgáltatást igényelnek, mint a házasságban élő örökbefogadók. (Az Alapítvány klubjába járnak gyermeküket egyedül nevelő anyák, s érzékelhető, hogy – érthető módon – fontos számukra a konzultáció, illetve bizonyos témák átbeszélése a többiekkel.)

H3. Összefüggést kerestem a szülők életkora, az igényelt szolgáltatások témája, fajtája és mennyisége között. Azt feltételeztem, hogy az idősebb szülők tudatosabbak és aggodóbbak, és több mindent érzékelnek nehézségnek, mint a fiatalabbak, ezért hamarabb fordulnak segítségért.

H4. A városban, illetve a Budapesten vagy Pest megyében élő örökbefogadó családok nagyobb számban igénylik a szakmai és közösségi támogatást. A könnyebb hozzáférés miatt több korábbi tapasztalattal rendelkeznek ezek hasznáról.

H5. Van összefüggés a szülők iskolai végzettsége és az igényelt szolgáltatások mennyisége között. Óvatos elképzelésem van a tárgyban: talán a magasabban kvalifikált szülők többféle támogatásról és tapasztalatról hallottak már, ezért inkább érdeklődnek irántuk.

H6. Azok a szülők, akik végeztek örökbefogadásra felkészítő tanfolyamot, több szolgáltatást igényelnek. Azt feltételezem, hogy többet hallottak az örökbefogadás buktatóiról, s megismerkedtek olyan szakemberekkel, akikhez a későbbiekben lehet fordulni. Ráadásul tapasztalhatták a hasonló sorsúak támogató közösségének erejét a tanfolyam során.

H7. Összefüggés lehet az örökbefogadott gyermek neme és az igényelt szolgáltatások mennyisége között.

H8. Azt feltételezem, hogy a többgyerekes családok több

szolgáltatást igényelnek. Jóllehet a szülők tapasztaltak és teherbíróak lehetnek, mégis többféle nehézségük adódhat, amelyet egyedül nem tudnak megoldani.

H9. Azokban a családokban, ahol a gyermek/ek idősebb/ek, eltérő problémák merülhetnek fel, így a szülők több szolgáltatást igényelnek. Általában a közösségbe kerüléssel, illetve az iskolai követelmények teljesítésével szaporodnak meg a feladatok és a problémák a gyermek körül – vér szerinti családokban is.

H10. Úgy gondolom, hogy akik 3 éves vagy annál idősebb gyereket fogadtak örökbe, többféle szolgáltatást igényelnek, mint akik újszülöttként vitték haza kicsijüket.

H11. Azok a szülők, akik titkosan fogadtak örökbe, több szolgáltatást igényelnek, mert általában már nagyobb gyereket kezdtek el nevelni. Ez a feltételezésem a klubbeli tapasztalatokon alapul, valamint a korábbiakban elemzett hazai és külföldi tanulmányokból is kiderül, hogy milyen következményekkel járhat, ha egy gyermek első néhány életévét nem biztonságos adó családban tölti.

H12. Újszülött örökbefogadása esetén az első években a szülők többsége nem él át – az örökbefogadásból adódó – komoly nehézséget, problémát. (Gólyahíres családi találkozókra pár hónapos vagy pár éves gyereket nevelő szülőktől gyakran elhangzik, hogy „nagyon boldogok vagyunk, semmi gondunk nincsen, mióta Lilike/Gyurika megvan.”)

H13. Azok a szülők, akik átéltek már nehézségeket a gyermek hazavitele után, inkább gondolnak valamely támogatás igénybevételére, mint azok, akiknél még nem jelentkeztek problémák.

■ Adatfelvételi és -feldolgozási módszereim

A kutatás előkészítését 2007 tavaszán kezdtem el. Ekkor állítottam össze a kérdőívet, amelyet a Zala megyei örökbefogadó klub első összejövetelén próbáltam ki. Azért választottam a kérdőíves módszert, mert ezzel tudtam viszonylag nagy mintától, egységes és mérhető szempontok alapján információkat szerezni a témakörben.

A visszajelzésekből kiderült, hogy érdemes továbbfejleszteni a kérdőívet. Az Alapítvány munkatársai, különösen Erdélyiné Mészáros Krisztina egészségfejlesztő mentálhigiénikus-pszichológus-családterapeuta segített, hogy a kérdések a téma szempontjából minden fontos szempontra kiterjedjenek, s jobban egymásra épüljenek.

A kérdések összeállításánál a szülőkre és gyermekeikre vo-

natkozó tényszerű adatokon túl az Alapítványnál szerzett tapasztalataimra és a szakirodalomra támaszkodtam. Végig gondolván, hogy külföldön milyen módokon kísérik az örökbefogadó családok sorsát úgy döntöttem, hogy olyan alternatívát nem vetek föl választási lehetőségként, amelyet a szülők valószínűleg nem ismerhetnek, vagy csak hírből hallottak, hogy ne legyen túlzottan szakmai a kérdőív, s ne legyenek magyarázatot kívánó kifejezések benne. Írtam egy-egy válasz csoport végére „egyéb” kategóriát is, hogyha valakinek van más ötlete az adott kérdésre, meg tudja fogalmazni azt.

A kérdőív szövegét tegezõ módban írtam, mert évek óta járok magam is a családi találkozókra, s ez a természetes forma közöttünk. A tizenegy kérdésből egy volt a nyílt, a többi zárt, illetve az esetlegesen igényelt szolgáltatások felsorolásakor volt „egyéb” kategória, ahová bármit beírhattak.

A Gólyahír Egyesület 2007 nyár eleji, illetve a Bölcsõ Alapítvány nyár végi országos családi találkozóján és az Ágacska Alapítvány júniusi szakmai és rekreációs hétvégéjén töltöttem ki a kérdőíveket a szülőkkel. A kérdőívek önkéntesek voltak.

Összesen 109 értékelhető kérdőívet sikerült összegyűjtenem. A házaspárok egy kérdőívet töltöttek ki, mert a gyerek nevelésében szülőpárként működnek, s a közös véleményük érdekelt. Így 8 egyedülálló anya és 101 szülőpár adatait, illetve választásait kaptam eredményül.

A statisztikai elemzéseket SPSS 10.0.1 programmal végeztem el.

■ Kutatásom alanyai

A populáció, amelyre a kutatás vonatkozik, olyan családokból áll, akik különféle módon és időben fogadtak örökbe gyerek(ek)et. Magyarországon évente körülbelül 700-900 örökbefogadásról születik jogerős határozat (a családon belülieket is beleszámolva). Ebből évente 10-20-at bontanak föl. Tehát rengeteg azon családok száma, ahol örökbefogadott gyermeket nevelnek. Lehetőségem a fent említett három nagyobb kör megközelítésére volt... Nem törekedhettem tehát, hogy az országos statisztikai adatoknak megfelelő arányokban válasszam ki a mintát, így a vizsgált csoportokban túlnyomó többségében újszülötteket nyíltan örökbefogadott családok, s kis számban pedig néhány éves gyereket titkosan örökbefogadott szülők vannak.

A vizsgálatban 101 férfi és 109 nő vett részt. Életkoruk a következőképpen oszlott meg.

1. táblázat A vizsgálatban résztvevők életkori csoportjai

	Férj kora		Feleség kora		Egyedülálló szülő kora	
	Gyakoriság	Százalék	Gyakoriság	Százalék	Gyakoriság	Százalék
30 év alatt	1	1.0	4	4.0		
30-34 év	14	13.9	15	14.9		
35-39 év	33	32.7	36	35.6		
40-44 év	27	26.7	28	27.7	4	50.0
45-49 év	18	17.8	8	7.9	1	12.5
50 év felett	8	7.9	10	9.9	3	37.5
Összesen	101	100.0	101	100.0	8	100.0

2. táblázat A vizsgálatban résztvevők életkori eloszlása

	N	Minimum	Maximum	Átlag	Szórás
Férj kora (év)	101	27	61	40.6	6.06
Feleség kora (év)	101	26	55	39.4	5.89
Egyedülálló szülő (év)	8	40	57	46.4	6.30

A kérdőívben a családok lakóhelyére is rákérdeztem: Milyen megyében laknak, s ott városban, községben vagy faluban élnek-e. Tekintettel arra, hogy községből kevesen érkeztek, csak város/falu megkülönböztetést alkalmaztam a statisztika elkészítésekor.

3. táblázat A vizsgálatban részt vevő családok lakóhely szerinti megoszlása

Lakóhely (főváros, megye)	Gyakoriság	Százalék
Budapest	34	31.5
Bács-Kiskun megye	2	1.9
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	4	3.7
Csongrád megye	1	0.9
Fejér megye	5	4.6
Győr-Moson-Sopron megye	2	1.9
Hajdú-Bihar megye	3	2.8
Komárom-Esztergom megye	4	3.7
Pest megye	31	28.7
Somogy megye	3	2.8
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	3	2.8
Tolna megye	1	0.9
Vas megye	1	0.9
Veszprém megye	5	4.6
Zala megye	1	0.9
Összesen	100	100.0

4. táblázat A vizsgálatban részt vevő családok lakóhely szerinti megoszlása 2.

Lakóhely típusa (dichotóm)	Gyakoriság	Százalék
Budapest	34	31.5
Pest megye	31	28.7
Más megye	43	39.8
Összesen	108	100.0

6. táblázat Gyermek számok a vizsgált családokban

A gyerekek száma	Örökbefogadott		Vérszerinti		Nevelt		Összes	
	Gyakoriság	Százalék	Gyakoriság	Százalék	Gyakoriság	Százalék	Gyakoriság	Százalék
0			94	86.2	106			
1	92	84.4	13	11.9	3	97.2	78	71.6
2	14	12.8	2	1.8		2.8	22	20.2
3	2	1.8					8	7.3
4	1	0.9					1	0.9
Összesen	109	100.0	109	100.0	109	100.0	109	100.0

Az adatokból látszik, hogy a vizsgálatban részt vevők több mint 60%-a budapesti, illetve Pest megyei volt.

Az 5. táblázatban látható: a (vizsgált) családok több mint 84 %-a városban él.

5. táblázat A vizsgálatban részt vevő családok lakóhely típusa szerinti megoszlása

Lakóhely típusa (dichotóm)	Gyakoriság	Százalék
Város	90	84.1
Falu	17	15.9
Összesen	107	100.0

A vizsgálat szempontjából szintén jelentőséggel bíró faktor, hogy hány gyermek él a családban. Ezen belül megnéztem, hogy hány örökbefogadott és hány vérszerinti van, valamint hány olyan, akit (hivatásos) nevelőszülőként nevelnek.

Készítettem statisztikát az örökbefogadott gyermekek nem szerinti megoszlásáról is. A többi gyermekről nem, mert a vizsgálat szempontjából ennek az adatnak nem volt jelentősége.

7. táblázat Az örökbefogadott gyermekek nem szerinti megoszlása a mintában

Neme	Gyakoriság	Százalék
Fiú	73	56.2
Lány	57	43.8
Összesen	130	100.0

Mivel a családok egy részében több gyermek is van, az egyéges szempont a különféle változók vizsgálatánál általában az elsőként örökbefogadott gyermekek adatai voltak. Készítettem statisztikát arról is, hogy ezek a gyerekek milyen idősök voltak örökbefogadásukkor.

8. táblázat A családban elsőként örökbefogadott gyermek kora az örökbefogadáskor

A gyermekek kora	Gyakoriság	Százalék
0-7 nap	57	52.3
8-14 nap	20	18.3
15-120 nap	24	22.0
120 napnál idősebb	7	6.4
Összesen	108	99.1

A vizsgálat eredményei

Hipotézisenként foglalom össze a statisztikai vizsgálat eredményeit.

H1. Az örökbefogadó családok nagy része igényelne szakmai-közösségi támogatást. Kétféle módon kérdeztem rá a támogatás igénylésére: az egyik kérdés a szülőket érdeklő témákra vonatkozott, a másik pedig a segítségnyújtás formájára. Mindkét esetben egyszerre több választ is be lehetett jelölni.

A „Milyen témában igényelnétek segítséget?” kérdésre a következő válaszlehetőségek voltak:

- A. „Más örökbefogadó családokkal való kapcsolattartásban
- B. A gyerekek találkozzanak más örökbefogadott gyerekekkel
- C. A másság kezelése az óvodában, iskolában
- D. Kamaszkori problémák rendezése
- E. Viselkedési problémák, beilleszkedés
- F. Tanulási zavarok kezelése
- G. Egyéb pszichés problémák (pl. hiperaktivitás)
- H. A vérszerinti szülő megkeresés
- I. Nyílt örökbefogadás esetén a vérszerinti szülővel való (esetleges) kapcsolattartás keretei”

Az „egyéb” kategóriába az egyik kérdőívet kitöltő azt írta, hogy „Hogyan, mikor, mennyit beszéljünk a gyermekkel örökbefogadottságáról?”

9. táblázat Az igényelt témák számának gyakorisági eloszlása

Igényelt téma száma	Gyakoriság	Százalék
0	15	13.8
1	24	22.0
2	39	35.8
3	14	12.8
4	7	6.4
5	7	6.4
6	2	1.8
7	1	0.9
Összesen	109	100.0

Ebből az derül ki, hogy a vizsgált minta közel 14 %-át aktuálisan nem foglalkoztatja olyan téma, amiben segítségre lenne szüksége, 22%-uk egy témában, közel 36%-uk két témában, majdnem 13%-uk pedig három témában várna támogatást. A fennmaradó körülbelül 16% négy, illetve még több területen.

A következő oszlopdiagram megmutatja, hogy melyek a leg többeket foglalkoztató témák:

A megkérdezett szülők számára tehát a legfontosabb területek, ahol segítségre számítanának: 1. más örökbefogadó családokkal való kapcsolattartásban, 2. a gyerekek találkozzanak más örökbefogadott gyerekekkel, 3. a másság kezelése óvodában, iskolában, 4. kamaszkori problémák rendezése.

Saját tapasztalataim is alátámasztják ezeket válaszokat. Az Ágacska Alapítvány beszélgetős délutánjainak visszatérő témája az óvodai és főleg iskolai problémák elrendezése, s a kiskamaszkori nevelési helyzetek kezelése. Különösen a háromévesnél idősebb korban örökbefogadott gyerekek esetében rengeteg a viselkedési, beilleszkedési probléma és a tanulási nehézség.

A segítségnyújtás, szolgáltatás alábbi igényelt formáit vettem föl a kérdőívben:

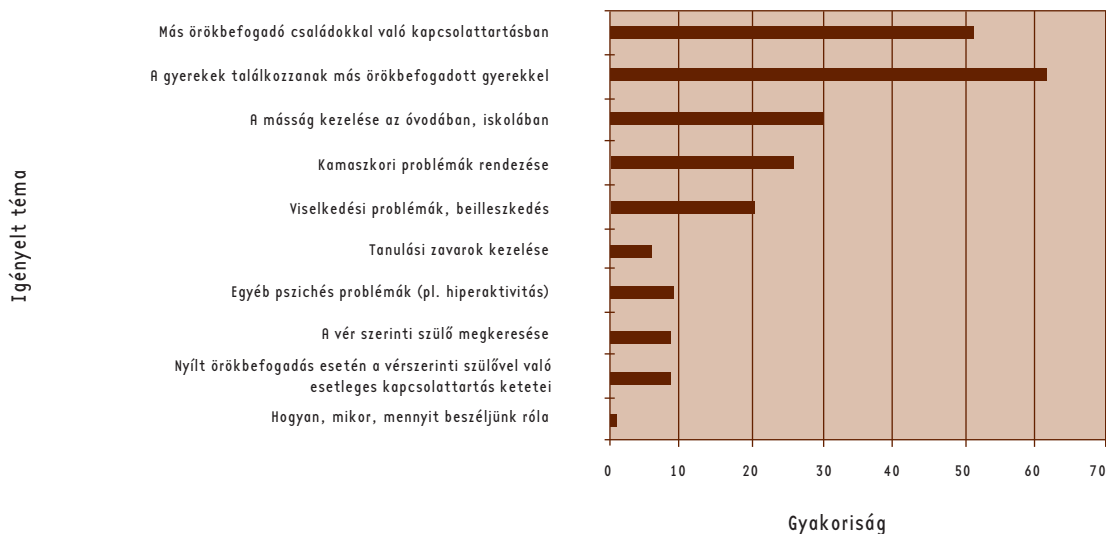
- A. „Más szülőkkal programok, beszélgetések szervezése
- B. Pszichológus, gyerekpszichológus tanácsadás
- C. Családterápia
- D. Telefonos segélyszolgálat
- E. Internetes fórum és segélyszolgálat
- F. Önismereti csoport: gyerek/felnőtt”

Az „egyéb” lehetőségek közül a jogi-érdekérvényesítő szolgáltatást és kineziológusi segítséget javasolta egy-egy szülő.

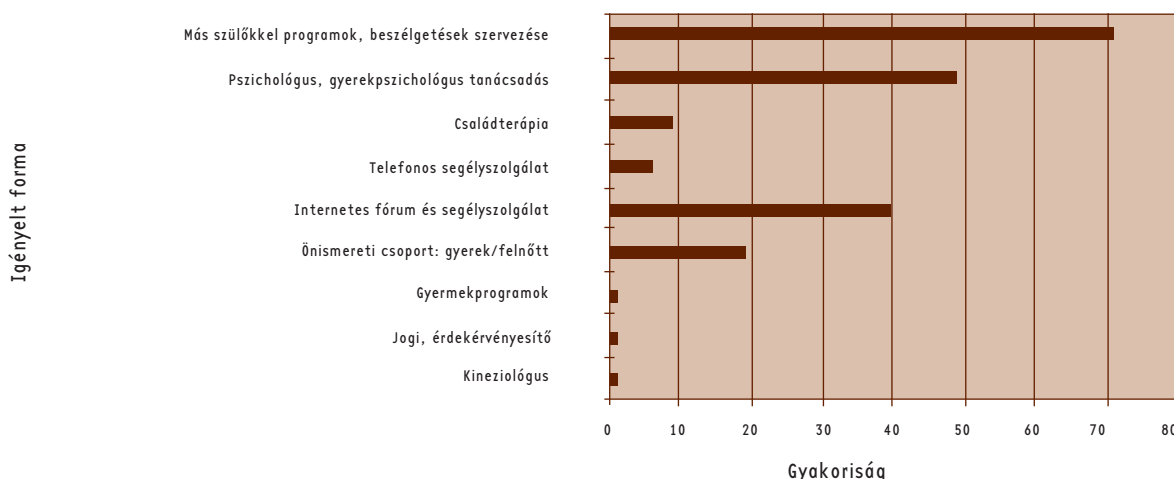
A megkérdezettek majdnem 35 %-a igényelné a segítség egy, 27,5%-uk kettő, 16,5%-uk három és 6,5 %-uk négy vagy több formáját is.

Az alábbi diagramból pedig kiderül, hogy melyek a támogatásnyújtás legvágyottabb formái:

I. ábra A megkérdezett családokat foglalkoztató témák, amelyekben segítséget igényelnének

II. ábra A segítségnyújtás formái, amelyeket a mintában részt vevő szülők igénybe vennének

Az eredmény részben összecseng az előző kérdésre adott válaszokkal: a legvonzóbb szolgáltatási forma a találkozás lehetőségének megteremtése más családokkal. Azután pszichológus/gyerekpszichológus-tanácsadás, illetve az internetes fórum és segélyszolgálat a legfontosabb a szülők számára. A kérdésfeltevéskor ez utóbbit szerencsésebb lett volna külön bontanom, mert mégsem azonos dolgokról van szó. Nem sikerült formailag külön választanom az „F” kérdést sem: a válaszokból nem egyértelmű, hogy a kitöltő személy felnőtt vagy gyerek önismereti csoportra gondol, esetleg mindkettőt szükségesnek vélné.

Nem meglepő, hogy a családterápiát, a telefonos segélyszolgálatot és az önismereti csoportot nem sokan karikázták be: csak igen kevesen foglalkoznak speciálisan örökbefogadó családokkal ilyen módokon hazánkban; a szülőknek kevésbé van tudomásuk ezekről a lehetőségekről.

10. táblázat Az igényelt témák és szolgáltatási formák összesített táblázata

Van-e igénye valamilyen témában vagy formában szolgáltatásra?	Gyakoriság	Százalék
Nem	8	7.3
Igen	101	92.7
Összesen	109	100.0

A vizsgált minta közel 97%-a igényelne tehát valamilyen témában és/vagy formában szolgáltatást. A kutatás eredményei alapján elmondható, hogy a H1. hipotézis helyesnek bizonyult.

A családok szolgáltatások iránti igényét jelzi az is, hogy igénybe vették-e már korábban a lehetőségek valamelyikét. A kérdőív 10. kérdése szolt erről. A válaszokat az alábbi diagramban összesítettem.

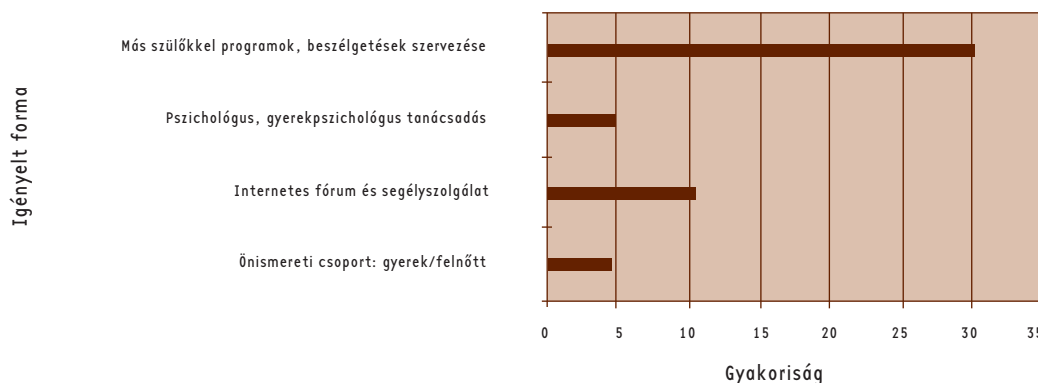
A négy eddig igénybe vett szolgáltatáson belül egyértelműen a „más szülőkkel programok, beszélgetések szervezése” áll az élen.

A „gyermek önismereti csoport”-ot azok a szülők jelölték be, akik az Alapítványhoz gyermek pszichodráma csoportba hozták gyermeküket.

H2. Az egyedülálló szülők többféle/rendszeresebb szolgáltatást igényelnek, mint a házasságban élő örökbefogadók. A hipotézist függetlenmintás t-próbával vizsgáltam. Mivel a mintában az egyedülálló szülők alulreprezentáltak (101:8), ezért elvégeztem a próbát Mann-Whitney-féle U-tesztel is, és ugyanazokat az eredményeket kaptam. Ez azt jelenti, hogy a gyermeküket egyedül nevelőket a kérdőívben fölkinált szinte minden téma és szolgáltatási forma érdeklí, és eddig is igénybe vettek már többféle lehetőséget.

Elméleti kutatásaim alapján nem is meglepő ez az eredmény, hiszen fontos eleme a gyereknevelésnek, hogy a szülőnek is legyen folyamatos érzelmi, intellektuális támasza – természetesen nemcsak örökbefogadó családokban. Ennek híján elen-

III. ábra A korábban igénybe vett szolgáltatások gyakorisága

gedhetetlen, hogy legyen egy támogató közeg és egy szakembercsoport, akikhez fordulhat az anya.

H3. Összefüggést kerestem a szülők életkora, az igényelt szolgáltatások témája, fajtája és mennyisége között. Azt feltételeztem, hogy az idősebb szülők tudatosabbak és aggodóbbak, és több mindent érzékelnek nehézségnek, mint a fiatalabbak, ezért hamarabb fordulnak segítségért.

A számítások elvégzése¹ után a hipotézis a következőképpen igazolódott: Az anya kora és az igényelt szolgáltatási formák száma között fordított arányosság áll fenn. Tehát minél fiatalabb az anya, annál többféle formát igényel. Ezzel szemben minél idősebb a férj, annál kevesebb szolgáltatást vettek igénybe. Egyéb szignifikáns összefüggés nem volt megállapítható. Az egyedülálló anyák kis száma miatt nem mutatható ki összefüggés a koruk és az igényelt témák ill. szolgáltatások között.

Annak érdekében, hogy a kép teljesebb legyen, bevezettem még egy szempontot az összefüggések vizsgálatánál, ahogy a fenti táblázatból látszik: a gyermek nevelése során eddig észlelt, örökbefogadással összefüggő nehézségek számát. A kérdőív végén kérdeztem rá, hogy voltak-e problémáik a gyermek hazavitele után hónapokkal/évekkel, s ha igen, mik voltak azok. A részletezésükre később térek rá, de az adatokból kiderül, hogy a nehézségek észlelése és a szülők kora között nincsen értékelhető összefüggés.

H4. Megpróbáltam összevetni a Budapesten és Pest megyében, illetve Pest megyén kívül élő családokat, valamint a városban, illetve falun lakó családokat a szakmai és közösségi támogatás igénybevételét illetően. Mivel a mintában részt vevők közül igen kevesen élnek falun, illetve Budapesten, Pest megyén kívül pedig erősen megoszlik a megyék között az előfordulás, a statisztikai eredmények nem voltak megbízhatóak. (Az elvégzett Khi-négyzet próbák nem voltak érvényesek.) Ennek az összefüggésnek a vizsgálatához nagyobb mintára lenne szükség.

H5. Van összefüggés a szülők iskolai végzettsége és az igényelt szolgáltatások mennyisége között: talán a magasabban kvalifikált szülők többféle támogatásról és tapasztalatról hallottak már, ezért inkább érdeklődnek irántuk.²

Egy vonatkozásban bizonyult helyesnek a feltevés. A férj iskolai végzettsége valóban összefüggést mutat az igényelt szolgáltatások mennyiségével: a magasabban kvalifikáltabbak többféle szolgáltatást szeretnének.

H6. Azok a szülők, akik végeztek örökbefogadásra felkészítő tanfolyamot, több szolgáltatást igényelnek. Az alábbi táblázat azt mutatja, hogy nincsen szignifikáns összefüggés, tehát nem helytálló a hipotézisem. Igaz, tendenciaként látszik, hogy akik végeztek, azok számosabb nehézséget észlelnek, mint a többiek. Ez adódhat abból, hogy kielezettebb a látásuk-hallásuk, érzékenyebbek bizonyos szempontokra, jelenségekre, mert tudomásuk van róla. Magam is észrevettem tanfolyam vezetése közben, hogy olyan új szempontokra hívjuk fel a figyelmet az örökbefogadás témája kapcsán, amikre még tapasztalt szülők sem gon-

¹ Tekintettel arra, hogy olyan skálaváltozók közötti összefüggést vizsgáltam, amelyek közül az egyik nem normális eloszlású (a felnőttek kora), ezért a Pearson-féle korrelációs számítás helyett annak robusztus próbáját, a Spearman-féle rangkorrelációt használtam.

² Mivel az iskolai végzettség szerinti besorolás ordinális skálát eredményez, Spearman-féle rangkorrelációs számítást végeztem ismét.

11. táblázat Az örökbefogadásra felkészítő tanfolyam és az igényelt témák, szolgáltatási formák, valamint a korábban igénybe vett szolgáltatások, illetve az eddig észlelt nevelési nehézségek közötti összefüggés (*: $p < 0,1$.)

	Végeztetek-e örökbefogadásra felkészítő tanfolyamot?		
	Átlag		t szign.
	Nem	Igen	
Igényelt téma mennyisége	1.9	2.0	0,697
Igényelt szolgáltatási forma mennyisége	1.5	1.8	0,346
Eddig igénybe vett szolgáltatás mennyisége	0.5	0.3	0,176
Eddig észlelt nehézségek mennyisége	0.4	0.1	0,073+
N	39	48	

doltak (olyanok is jönnek tanfolyamra, akiknek már van vér szerinti és/vagy örökbefogadott gyermekük).

H7. Van-e összefüggés az örökbefogadott gyermek neme és az igényelt szolgáltatások mennyisége között? Az alábbi táblázatból kiderül, hogy az elsőként örökbefogadott gyermek neme és a szolgáltatások igénylése között nincsen szignifikáns össze-

12. táblázat Összefüggés az elsőként örökbefogadott gyermek neme és az igényelt témák, szolgáltatási formák, valamint a korábban igénybe vett szolgáltatások, illetve az eddig észlelt nevelési nehézségek között

	1. gyermek neme		
	Átlag		t szign.
	Fiú	Lány	
Igényelt téma mennyisége	2.0	2.2	0,400
Igényelt szolgáltatási forma mennyisége	1.7	2.0	0,244
Eddig igénybe vett szolgáltatás mennyisége	0.5	0.5	0,816
Eddig észlelt nehézségek mennyisége	0.2	0.5	0,021
N	68	41	

függés. Ám ahol ez a gyermek leány, ott több nehézséget tapasztaltak eddig a család életében.

Ez az eredmény azonban megtévesztő, hisz lehet, hogy ha van másik gyermek, vele vannak nehézségek; tehát nem lehet biztos következtetéseket levonni ezekből az adatokból.

H8. Azt feltételezem, hogy a többgyerekes családok több szolgáltatást igényelnek.

A számokból kitűnik, hogy nincsen szignifikáns összefüggés a gyermekek száma, és a többi változó között. Ez abból is adódhat, hogy a vizsgált mintában kevés többgyerekes család van. Ám az is lehet, hogy ehhez az összefüggés-vizsgálathoz nagyobb számú minta lenne szerencsés.

13. táblázat A gyerekek számának és az igényelt témák, szolgáltatási formák, valamint a korábban igénybe vett szolgáltatások, illetve az eddig észlelt nevelési nehézségek összefüggése

	Örökbefogadott gyermekek száma			Összes gyermek száma		
	Átlag		t szign.	Átlag		t szign.
	1	Több mint 1		1	Több mint 1	
Igényelt téma mennyisége	2.1	1.9	0.696	2.2	1.7	0.113
Igényelt szolgáltatási forma mennyisége	1.8	1.9	0.769	1.8	1.7	0.881
Eddig igénybe vett szolgáltatás mennyisége	0.5	0.4	0.716	0.5	0.4	0.645
Eddig észlelt nehézségek mennyisége	0.3	0.3	0.884	0.3	0.2	0.574
N	17	92		31	78	

H9. Azokban a családokban, ahol a gyermek/ek már idősebb/ek, többféle nehézség adódhat, így a szülők több szolgáltatást igényelnek.

Nem találtam szignifikáns összefüggést a gyermekek jelenlegi kora és az igényelt szolgáltatások témája, formája s az eddig igénybe vett szolgáltatások száma között. Továbbá nem volt összefüggés a gyermekek életkora és aközött, hogy a szülők mennyi nehézséget éreztek.

H10. Úgy gondolom, hogy akik 3 éves vagy annál idősebb gyereket fogadtak örökbe, többféle szolgáltatást igényelnek, mint akik újszülöttként vitték haza kicsinyüket.

Az összefüggés vizsgálatánál az első gyermek korát vettem alapul. A gyerekek életkora az örökbefogadásukkor olyan megoszlást mutatott, hogy nem a hároméves, hanem a négyhónapos kor volt a statisztikailag értelmezhető határ. (Nagyon kevés a mintában az a gyerek, akit páréves korában fogadtak örökbe.) Természetesen tudjuk, hogy fejlődéslelektani és örökbefogadási szempontból a 3 éves kor sokkal inkább vízválasztó.

Független mintás T-próbával végeztem a számítást. Szignifikáns az összefüggés: azokban a családokban, ahol nem csecsemőként fogadták örökbe a gyermeket, több nehézséggel néztek

14. táblázat összefüggés az első gyermek életkora az örökbefogadás-
kor és az igényelt témák, szolgáltatási formák, valamint a korábban
igénybe vett szolgáltatások, illetve az eddig észlelt nevelési nehézsé-
gek között

	1. örökbefogadott gyerek kora az örökbefogadáskor		
	Átlag		t szign.
	4 hónapnál fiatalabb	4 hónapnál idősebb	
Igényelt téma mennyisége	1.9	4.0	0,000
Igényelt szolgáltatási forma mennyisége	1.7	2.4	0,152
Eddig igénybe vett szolgáltatás mennyisége	0.4	1.6	0,019
Eddig észlelt nehézségek mennyisége	0.2	1.0	0.000
N	101	7	

már szembe, több témában igényelnek szolgáltatást és több formát is igénybe vettek korábban. Tehát ez a hipotézis helytálló.

H11. Azok a szülők, akik titkosan fogadtak örökbe, több szolgáltatást igényelnek, mert általában nagyobb gyereket kezdtek el nevelni. Ez a feltételezés az eddigiek alapján nagyon valószínűnek látszott, és be is igazolódott: szignifikánsan több témában keresnének segítséget, igaz szolgáltatási formában nem. De eddig már többféle szolgáltatást igénybe vettek, mint a nyíltan örökbefogadók, s a nehézségeik is számosabbak.

H12. Újszülött örökbefogadása esetén az első években a szülők többsége nem él át (az örökbefogadásból adódó) komoly nehézséget, problémát.

A hipotézist a következő kérdéssel vizsgáltam: „Voltak-e nehézségeitek, problémáitok az örökbefogadással kapcsolatban a gyermek hazavitele utáni hónapokban/években? Ha igen, melyek?”

A szülők 81%-a nem találkozott komoly problémával, 19%-a pedig az alábbi problémákat említette:

- Örökbefogadási ügyintézés (Nyolcan is ezt írták be, holott nem erre vonatkozott a kérdés; de még mindig ez volt a legrosszabb emléküik.)

15. táblázat összefüggés az örökbefogadás módja és az igényelt témák szolgáltatási formák, valamint a korábban igénybe vett szolgáltatások illetve az eddig észlelt nevelési nehézségek között

	1. örökbefogadott gyerek örökbefogadási módja		
	Átlag		t szign.
	Nyílt	Titkos	
Igényelt téma mennyisége	1.9	4.0	0,000
Igényelt szolgáltatási forma mennyisége	1.7	2.4	0,151
Eddig igénybe vett szolgáltatás mennyisége	0.4	1.6	0,018
Eddig észlelt nehézségek mennyisége	0.2	1.0	0.000
N	102	7	

- A vér szerinti felmenők esetleges betegségeit nem ismerik
- A család egy része nem fogadta el a gyermeket
- A környezet tapintatlan kérdései
- Szomszédok, falubeliek, gondozónénik kezelése
- A szülői szerepbe való beilleszkedés, „nehéz” csecsemő kezelése
- Az anya alárendelődése
- A védőnő tájékozatlansága
- A csecsemő éjszakai sírásai, a szülők kifáradása
- A szülők válása a gyermek viselkedési problémáit eredményezte
- A (gyermekotthonból örökbefogadott) kisgyerek félt, hogy otthagyják az óvodában
- Az egyszülős gyermek apa-, testvér-, nagyszülőhiánya, illetve másság érzése
- Alvási, étkezési nehézségek az első hónapokban
- Az iskolában tudják, hogy örökbefogadott a gyerek, de ő maga nem beszél róla ott
- Kételyek: „Jó anya vagyok-e?”
- Folyamatos dilemma: „Hogyan lehet semlegesíteni az első 3,5 év hatásait?”
- A gyerek hasfájós volt
- „Titkos örökbefogadásnál az első hat hét borzalmas.” (Megjegyzés: Ilyenkor a szülőanya „meggondolhatja magát”, csak hat hét után válik jogerőssé az örökbeadási szándéka.)
- Nehéz „megmondani” a gyerekeknek; jó lenne megóvni őt az elutasítottság, másság érzésétől
- A csecsemő hosszú kórházi tartózkodása alatt még szülői nevének szerepelt, és ez zavaró volt
- A gyermek származása miatti gyanakvás, esetenként cigányozás

Nyilvánvaló, hogy e nehézségek között vannak olyanok, amelyek a vér szerinti családokban is előfordulnak. Például, hogy nem könnyű beletanulni a szülői szerepbe, az anyát kételyek gyötrik, hogy elég jó anya-e, vagy szenved a csecsemő gondozása közbeni alárendelődéstől, esetleg a baba hasfájós.

16. táblázat Az eddig észlelt nehézségek és a szolgáltatások iránti igény összefüggése

		Volt-e nehézsége?		
		Nem	Igen	Összesen
Van-e igénye szolgáltatásra?	Nem	7	1	8
	Igen	78	23	101
	Összesen	85	24	109

Ám ezek a nehézségek az örökbefogadó szülőknek néha több fejtörést, aggodalmat és lelkiismeret-furdalást okoznak, mert 1. nem tudják, összefüggésben van-e a jelenség a kicsi örökbefogadottságával (egy adott gyermek esetében sosincs összehasonlítási alap) 2. miként néhány idézett tanulmányíró is jelezte, árgusabb szemekkel figyelik saját magukat és a családbéli történéseket.

H13. Azok a szülők, akik átéltek már nehézségeket a gyermek hazavitele után, inkább gondolnak valamely támogatás igénybevételére, mint azok, akiknél még nem jelentkeztek problémák. Ez a hipotézis a számítások elvégzése után nem bizonyosodott be. Mind a nehézséget átélt, mind a nehézséget át nem élt szülők többségének igénye van szolgáltatásra, ezért ezt a feltételezést csak nagyobb elemszámú mintán lehetett volna tesztelni.

■ KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Nemzetközi kutatások, valamint az én vizsgálati eredményeim is bizonyítják, hogy az örökbefogadó családok nagy részének van igénye különféle közösségekre, ahol az örökbefogadást természetesen kezelik, s ahol kölcsönösen támaszkodhatnak egymás tapasztalataira. Ezek a klubszerű programok, családi találkozók többféle haszonnal járnak: a felnőttek beszélgethetnek olyan környezetben, ahol „félszavakból” is értik egymást; többnyire szakemberekkel is konzultálhatnak, a gyerekek pedig átélhetik, hogy nincsenek egyedül másságukkal. Az újszülötteket örökbefogadóknak elsősorban ilyen típusú alkalmakra és internetes kapcsolattartásra van szükségük. A gyerekek iskolába kerülésével, s a kamaszkor közeledtével előfordul, hogy szeretnének a témához értő pszichológushoz járni. Erre akkor is szükség lehet, ha egyébként az örökbefogadás minden szempontból sikeres, tehát a gyermek biztonságosan kötődik a szüleikhez, nyíltan kommunikálnak örökbefogadottságáról a családban és törekedtek objektív képet kialakítani a vér szerinti szülőkről.

Más a helyzet a néhány éves gyermekek örökbefogadásával. Sokan közülük olyan, hosszan deprivált állapotból kerülnek ki, esetleg bántalmazták, kihasználták őket, hogy a szülők a gyermekkel együtt egy terápiás esetet is hazavisznek, s az örökbefogadással az összetett szaksegítség együtt jár – járna. Ez kombinálódhat azzal, hogy a szülő gyermekét egyedül nevelő anya... Vizsgálatomból kiderült, hogy az egyedülálló szülők – érthető módon – többféle közösségi-szakemberi támogatást igényelnek, mint a párban élők.

Ezért is igen fontosnak tartom az örökbefogadások előkészítettségét. Ez elméletben biztosan minden szakember számára egyértelmű, de a gyakorlatban nem könnyen betartható. Nagyon fontos mindkét fél – a potenciális szülő(k) és a gyermek felkészítése (ha szükséges, terápiája, ahogy az ismertett szakirodalomból láttuk), hogy minél biztonságosabb alapon épüljön a kapcsolatuk, s azután lehessen folytatni a szakemberekkel a kommunikációt. Ha szükséges, természetes folytatása lehet az örökbefogadási procedúrának a szolgáltatások igénybevétele.

Kutatásomban nem tudtam szisztematikusan kiválasztott mintákon, összehasonlító módon fölmérni az újszülöt-

tet és a nagyobb gyermeket örökbefogadó családok igényeit. Ám még így is láthatóak a különbségek. Amint a hipotézisek vizsgálatakor kiderült, a szülők kora és iskolai végzettsége részben befolyásolja, a gyerekek mostani kora, neme és száma egyáltalán nem befolyásolja a család szolgáltatások iránti igényét. Ezzel szemben a gyermek kora az örökbefogadása idején szignifikánsan hat a szülő(k) szükségleteire. Az örökbefogadás módja ugyancsak befolyásoló tényező, hiszen nyíltan tipikusan újszülötteket fogadnak örökbe.

Mivel a kérdezettek köre viszonylag kicsi volt, bizonyos változókat – például a családok lakóhelyének hatása, vagy az egyedülálló szülőség egyes vonatkozásai – nem is lehetett vizsgálni.

Kutatásom alapján úgy gondolom, lényeges lenne országosan megszervezni a segítő szolgáltatások hálózatát. Alapfokon hasznos lenne önsegítő csoportok működésének támogatása, egyéni konzultáció, tanácsadás, egyéni-, illetve családterápia biztosítása. Hosszú távon pedig szolgáltatásokat és szakembereket nyilvántartó országos adatbázis összeállítása, tréningek szervezése szülőknek és szakembereknek, kötődést és kommunikációt fejlesztő családi videotréning biztosítása, a gyerekeknek csoportos játékterápia, művészetterápia. A nem jól kötődő, nehezen kezelhető gyereket nevelő családok számára alapvető jelentőségűnek tartanám a helyettes szülői szolgáltatás megszervezését, amely más, mint a most is létező gyermekvédelmi lehetőség. (Nálunk a szülők akadályoztatása esetén, saját kérésükre pár hétre vagy maximum fél évre helyettes szülőkre lehet bízni a gyermeket.) Az angolszász mintára havonta egy-egy hétvégén, s a szünidők egy részében erre a feladatra kiképzett szülők vigyáznának a gyerekekre éveken át. Elképzelhető, hogy lennének önkéntes szülőpárok erre a feladatra, s nem lenne olyan költséges a beindítása.

Természetesen elkélne egy-két jól használható, gyakorlatias kézikönyv, amelyet a pedagógusok és az örökbefogadó szülők kezébe adhatnánk. Csak néhány vállalkozó szellemű gyakorlati szakember szükséges hozzá!

Különösen vidéken, minden nagyobb városban fontos lenne az elérhető szakember. Természetesen ehhez megfelelően képzett segítők – pszichológusok, gyerekpszichológusok, szociális munkások, családterapeuták, mentálhigiénés szakemberek, gyermekvédelmi szakemberek kellenek.

S a tanártovábbképzésben is helye van ennek a területnek, hogy a tanárok kompetensebben kezeljék az iskolában előforduló helyzeteket, s ha szükséges, tudják, hová lehet irányítani a családokat. Az Alapítvány hamarosan indítja e témában akkreditált tanfolyamát.

Jó lenne, ha a most készülő törvénymódosításba valóban bekerülne e támogató szolgáltatások biztosításának szükségessége. Azért is fontos lenne kiterjedt és elérhető szolgáltatási rendszert kiépíteni, hogy lehetőség szerint rátaláljanak azok a családok is, akik korábban fogadtak örökbe, amikor még tanfolyam sem volt, s nem is volt szokás nyíltan beszélni a témáról. Feltehető, hogy – miként külföldön is – sokan küszködnek nehézsé-

gekkel, csak nem fordulnak szakemberhez, támogató közösséghez, legfeljebb nagy krízis idején.

Tudom, hogy még sok adatra és feltételre van szükség ahhoz, hogy komoly gondozási rendszert állíthassunk fel az örökbefogadó családok szükségleteinek kielégítésére. Azt remélem, hogy dolgozatommal egy kis lépést tettem a cél felé.

■ ÖSSZEFOGLALÁS

Dolgozatomban igyekeztem föltárni a különböző korú gyermeket örökbefogadó családok segítő szolgáltatások iránti szükségleteit – néhány hónappal vagy évvel a procedúra lezajlása után. Céлом volt az erre vonatkozó nemzetközi szakirodalomból az itthon kevésbé ismert modellek és eredmények feldolgozása is. Az eddigi tapasztalatokkal megegyezően azt az eredményt kaptam, hogy a támogató közösségre, információcserére általánosan szükség van. Szintén illeszkedett a nemzetközi eredményekhez, hogy a néhány évesen örökbefogadott gyerekek szülei sok témában, sokfajta szolgáltatást igényelnének. Megvizsgáltam számos további lehetséges befolyásoló tényezőt, mint a gyerekek neme, száma, jelenlegi kora, a szülők kora, végzettsége, s hogy végeztek-e felkészítő tanfolyamot. Úgy tűnik, hogy ezek a változók nem befolyásolják döntően a szolgáltatások iránti igényt. Sikerült továbbá körvonalazni azoknak a lehetséges szolgáltatásoknak a körét, amelyeknek érzékelhető gyakorlati hasznuk van. Kutatásom több olyan kérdést is fölvetett, amelyet egy nagyobb elemszámú keresztmetszeti, vagy esetleg longitudinális vizsgálatban lehetne tanulmányozni. Így nagyobb rálátásunk lenne a nem újszülötként örökbefogadott gyermekek szüleinek nehézségeire, a családok szolgáltatások iránti igényének időbeli változására, a gyermeküket egyedül nevelő örökbefogadó szülők speciális problémáira, valamint a családok szocioökonomiai háttérének hatására.

*Dr. Vincze Krisztina-Szabó Gábor
(A bibliográfia elérhető a szerkesztőségben.)*